

הלכות נפילת אפים קלא שפז

שכל ז' ימי המשתה הם לו כרגל^א ואפילו ביום ח' לחופתו (בשחרית) אין נוהגים ליפול על פניהם כיון שהיתה החופה סמוך לערב (ולא נשלמו ז' ימים עד יום ח' בעת ההיא). ויש מקומות נוהגים שלא לומר תחנון גם במנחה כשמתפללים אצל התינוק^ב אבל בבית הכנסת נופלים אע"פ שבעל הברית מתפלל שם ובשבת אומרים צדקתך צדק^ג אפילו אין עושין הסעודה אלא בלילה^ד:

הסימנים החסרים עד סימן קנ"ח לא ידענו מה היה להם כי לא היו בדפוס מעולם וחבל על דאבדין^א ועתה חדשים מקרוב נמצאו באמתחת הרב^ב סימנים קנ"ה וקנ"ו וה' יוריני דעת להאיר עינינו במאור תורתו אמן:

הלכות תלמוד תורה^א

קנה שכל אחד חייב בתלמוד תורה^ב ובו ב' סעיפים:

א כלה איש ישראל^א חייב בתלמוד תורה^ב בין עני^ג בין עשיר^ד בין שלם בגופו בין בעל יסורין^ה ואפילו עני המחזיר על הפתחים^ו ואפילו בעל אשה ובנים^ז חייב לקבוע לו עת לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר^ח והגית בו יומם ולילה.

ובעת זו צריך שילמוד תורה שבכתב ותורה שבעל פה הלכות פסוקות ותלמוד^ט ולא תלמוד בלבד^י אם הוא תחלת לימודו לפי שבתחלה צריך לידע הרבה מן האיסור והמותר

שבאו"ח סקנ"ה שהן הלכות בסדר היום ולא החיובים רת"ת כשלעצמם. וראה שם ח"ד ע' 24 הערה 28, ההוכחה שהן המראי מקומות שבפנים והן אלו שעל הגליון נכתבו ע"י רבינו. ה לכללות ס' זה ראה "הל' ת"ת משו"ע אדה"ז עם הערות וציונים" (קה"ת תשנ"ח) [לקמן: העו"צ]. ס' ההלכה של אדמו"ר הזקן ע' י, ובנסמן שם הערה 4. קובץ אור ישראל כ ע' קסג. ו ולענין אשה ראה לעיל ס' מז ס"י וש"נ. ולענין קמן ראה הל' ת"ת ריש פ"א. ז רמב"ם פ"א מהלכות תלמוד תורה ה"ח. טור ושו"ע יו"ד רס"י רמו. ח ראה גם הל' ת"ת פ"ג ס"ג. ט ראה העו"צ 33. י ראה גם הל' ת"ת פ"ג ס"ד בסופו. וראה העו"צ 2/כ"ג. יא ראה גם הל' ת"ת פ"ג ס"ה בסופו. יב בכת"י: "שצריך לטרוח אחר פרנסתו". וראה גם הל' ת"ת פ"ג ה"ב: ואף שיש לו בנים וצריך לעסוק במלאכה לפרנס אשתו ובניו. יג יהושע א, ח. יד ע"י מ"ש בהל' ת"ת פ"ב ס"א. וראה גם שם פ"ג ה"ד. לעיל ס' ג ס"א. טו ע"ש בהל' ת"ת טע"ב.

קד רש"י כתובות ד, א ד"ה ופורש וד"ה מסייע. רמב"ם הל' אבל פ"א ה"ז. **קה** ב"ח בשם רש"ל. ט"ז ס"ק יא. מ"א שם. **קו** הגהות מנהגים הלכות שבת אות מו. מ"א ס"ק יא. וראה גם לקמן ס' רצב ס"ז וש"נ. **קז** תוכן השלמת הסימן ראה לקמן פסקי הסדור (סיום תפלת שחרית). וראה גם ההשלמה שבדברי נחמ"ה האו"ח.

סימן קנה

א כך נדפס בדפוס ווארשא תקצ"ח ואילך. **ב** כך נדפס בדפוס זיטאמיר תרמ"ז ואילך. במהדורה שלפנינו (תשפ"ב), נדפסה עם ההשלמות שבכת"י 2440 (מאוסף שוקן מספר 7013), שהן השמטות הצנוורה בדפוס תרמ"ז. ואף שהנוסח שבדפוס נראה סופי יותר. מכל מקום נראה בכמה מקומות, שהנוסח שבכת"י הוא מתוקן יותר. ג בכת"י: "הלכות בית הכנסת" (שהם סימנים קנ"קנו שבשו"ע (שמהם הגיעו לידנו בשו"ע" רק הסימנים קנה"ז), ובאופן זה צויין אליהם בהל' ת"ת פ"ד ה"י והי"ב). ד בכת"י: "לילך מבית הכנסת לבית המדרש" (וכן הוא בכותרת ס' זה בשו"ע). וראה לקו"ש ח"ט ע' 38 הערה 7: שאני הל' ת"ת

הלכות תלמוד תורה קנה

שפח

בלא מעמים וראיות^{טז} ואיך לעשות המצות הנהגות^{יז} כדי שידע לשמור ולעשות ולא יחטא קודם שידע הכל על נכון מעומק לימוד התלמוד^{יח}.

ועתה זו שבינו^{יט} מצוה מן המובחר לקבוע אותה מיד אחר התפלה^כ קודם שילך לעסקיו^{כא} וכל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש והולך ללמוד זוכה ומקבל פני השכינה^{כב} שנאמר^{כג} ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון (וע"ש בתלים בתרגום יונתן^{כד} ובגמרא סוף מסכת מ"ק דכ"ט ע"א^{כה} ובמד"ר פ' שמות ספ"ב ובירושלמי ספ"ד דשביעית^{כו}).

וקביעות^{כז} העת צריך שיהיה קבועה ותקועה בענין שלא יעבירונו אף אם הוא סב[ו]^{כח} להריוח הרבה^{כט}.

ומכל מקום קודם שילך לבית המדרש יכול לאכול פת שחרית^ל אם הוא רגיל וטוב שירגיל בו^{לא} כי פ"ג מיני חלאים כמנין מחלה^{לב} תלויים במרה וכולם פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלת^{לג}.

ומצוה להנהיג עצמו בהנהגה טובה לשמור בריאות^{לד} כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת בוראו^{לה} ועל כן אינו רשאי לסגף עצמו^{לו} אלא א"כ יש בו צורך לעבודה כגון שטבעו נוטה להיות שטוף בתאוות אכילה ושתיה או שאר תאוות ואי אפשר לו לכפות טבעו אלא א"כ יטה עצמו לקצה אחרון ולנהוג בעצמו^{לז} בפרישות לגמרי מאותו דבר שטבעו כוסף ומנהיג בזה זמן רב עד שידע בנפשו שאף אם ינהג עצמו בזה הדרך הממוצע לא יטנו טבעו מדרך הישרה^מ.

וזהו^{מא} כלל לכל המדות שבאדם חוץ מן הגאוה^{מב} והכעס^{מג} שבהם אין ראוי לילך במדה בינונית אלא להתרחק מגובה הלב והכעס עד קצה האחרון^{מד} וכמו שאמרו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח בפרק ד' ראבות משנה ד' יעוין שם בפירוש הרע"ב ובפירוש המשניות להרמב"ם שהאריך בזה וכן בענין הכעס וכמו שיתבאר לקמן סימן קנ"ו ס"ג:

טז עיי' ט"ז ביו"ד סי' רמז ס"ק ב' וש"ך שם ס"ק ה' בשם הדרישה ס"ק ב'. וראה הל' ת"ת פ"ב ס"א החילוק בין עיון רב ופלפול לבין מעמים בדרך קצרה.
יז ראה הל' ת"ת פ"ב ס"ט. בכת"י: "הנהגות".
יח בכת"י: "וגם צריך להיות רגיל בספרי הנביאים ותוכתם ושאר כל הכ"ד ספרים כדי שיכנים בלבו וראת שמים".
יט ובענין העת שבליילה, ראה מור וש"ע סי' רלח.
כ הרב רבינו יונה (פ"ק דברכות) [בס' היראה]. מור וש"ע ס"א. עמק הברכה ח"ב סי' מב. יש נוחלין ענין ת"ת. וראה לקו"ש ח"ז ע' 50 בשו"ג.
כא מור. לבוש ס"א.
כב סוף ברכות דף טז, א. וראה לעיל סי' צ ס"ג. בכת"י: "פני שכינה".
כג תהלים פד, ה.
כד אולין צדיקאי מבית מקדשא לבית מדרשא יתחמי ליעות אורייתא דילחון קדם ה' דשכינתיה שריא בציון. ביאור ציונים אלו – בשיחת כ' מנ"א תש"ח ס"ב וס"ט ואילך. ש"פ עקב ס"ח ואילך. אג"ק ח"י ע' קב. וראה שלחן המלך ח"א ע' קלו הערה 5.
כה כל היוצא מבית הכנסת לבהמ"ד ומביהמ"ד לביהכ"ג. וראה לקו"ש ח"ד ע' 173 הערה 7.
כו עתידין הן חברין להתייעע מבתי כנסיות לבתי מדרשות.
כז בכת"י: "וקביעות".

כח כ"ה בכת"י. וכ"ה בשו"ע הבי".
כט טור ושו"ע ס"א.
ל סוכה כו, א. רש"י שם ד"ה כדמעים. מור וש"ע ס"ב. ולענין קודם התפלה ראה פס"ד צ"צ ה, א.
לא בכת"י ליתא תיבת "בו".
לב התיבות "כמנין מחלה" אינן בכת"י.
לג ב"ק סוף פ"ח דף צב, ב ובבב"מ פ"ט דף קז ע"ב. מור. לבוש ס"ב.
לד טור והרמב"ם פ"ד מהל' דיעות. וראה אג"ק ח"א ע' שיט וש"נ.
לה טור והרמב"ם פ"ג מהל' דיעות.
לו פ"ק דתענית דף יא ע"א והרמב"ם פ"ג מהל' דיעות ה"א. וראה גם הל' נזקי גו"נ ס"ד. וראה שו"ע סי' תקע"א ס"א ומ"א ס"ק א.
לז בכת"י תיבת "בעצמו" ליתא.
לח רמב"ם בשמונה פרקים פ"ד ובהל' דיעות פ"ב ה"ב. הל' נדרים פ"ג הכ"ג.
לט בכת"י: "וזה".
מ בכת"י: "מהנאות".
מא בכת"י כאן מסתיים סעיף א.
מב עיי' בהרמב"ם פ"ב מהל' דיעות ה"ג. מ"א רס"י קנו. וראה לקו"ש לוי"צ אגרות ע' שה. לקו"ש ח"ב ע' 162 הערה 32. אג"ק ח"א ע' רעה. שם ע' שבי"ג.

הלכות תלמוד תורה קנה-קנו

ב אם צריך לעשות דבר נחוץ מיד אחר התפלה ורוצה ללות עת הקבוע לו ולפורעה אח"כ ביום או בלילה (כמו שיתבאר בסימן רל"ח ס"ב מג' מהש"ס דערוכין פרק הדר ד' ס"ה ע"א^מ) אעפ"כ טוב שילמוד^מ אפילו הלכה אחת או פסוק אחד^מ מיד אחר התפלה. ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש^מ ושכר הליכה בידו^מ או יקבע לו מקום וילמוד מעט בזה^מ שיודע ויכניס יראת שמים בלבו ויפשפש במעשיו אולי ימצא בהם איזה צד עבירה ויפרוש ממנה^י:

הלכות משא ומתן^א

קנו סדר משא ומתן ובו כ"א^ב סעיפים:

א לא^א אמרו (וכ"ה בפרש"י בתהלים סי' קיט ע"פ עת לעשות לה' הפרו תורתך ובילקוט שם^י) קביעת^ה עתים לתורה^ה אלא במי שצריך לעסוק בדרך ארץ להחיות נפשו ונפשות ביתו^י אבל מי שא"צ לכך או שמתפרנס משל אחרים חייב לקיים והגית בו יומם ולילה כמשמעו^י (ועיין בסנהדרין פרק חלק דף צ"ט ע"ב^ט ובמנחות פרק י"א דף צ"ט ע"ב צא ובדוק^י כו' ושאר תנאי שם לא פליגי אלא במי שצריך לעסוק בדרך ארץ ובאדר"נ פ' כ"א ובמד"ר ריש פתיחתא דאיכה^י ובקהלת רבה דף קט"ו א'י^ב ע"פ בשפ"ל קול הטחנה מה טחנה זו כו'^י). ואף מי שצריך לכך לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי^י כדי פרנסתו בלבד^ט ותורתו קבע וזה וזה יתקיימו^ט בידו אבל כל תורה שאין עמה מלאכה [כלל^י] סופה בטלה [וגוררת עון^י]^י כי העוני יעבירונו על דעת קונו^כ אלא מי שחשקה נפשו בתורה ונשא^י [וכא] לכו לקיים מצוה זו כראוי יעשה מלאכה מעט בכל יום כדי חייו^{כב} ושאר יומו ולילו עוסק בתורה^{כג}:

יונית. הובא גם בהל' ת"ת פ"ג ה"ו.
יא אות ב: סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרים את התורה ביום ובלילה. ושם אות כג מובא מאר"ל דלקמן.
יב פ"ב, ה.
יג אינה במילה לא ביום ולא בלילה כך דברי תורה נאמר בה והגית בה יומם ולילה. וראה גם בהמצויין בהע"צ 46/א.
יד רפ"ו דברכות דל"ה ע"ב. מור וש"ע ס"א. וראה גם הל' ת"ת פ"ג ס"ב. קו"א שם סוף ס"ק א. לקו"ש חכ"ה ע' 305.
טו מ"א ס"ק א.
טז בכת"י: "יתקיים".
יז כ"ה בכת"י.
יח כ"ה בכת"י.
יט פ"ב דאבות מ"ב. מור וש"ע ס"א. ועי' בהגהות מיימוניות פ"ג מהל' ת"ת ס"ק ב בשם רבינו אלחנן.
כ רפ"ד דערוכין דף מא ע"ב. מור וש"ע ס"א.
כא כ"ה בכת"י. וכ"ה ברמב"ם.
כב ראה לקמן סי' שדמ ס"א.
כג רמב"ם פ"ג מהל' ת"ת ה"ט. רמ"א יו"ד סי' רמו סכ"א. וראה גם הל' ת"ת פ"ג ה"ג. בכת"י: "ושאר יום ולילה יעסוק בתורה".

מג סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידנו, וראה שו"ע שם ס"ב.
מד ורש"י ד"ה זיף.
מה עמק הברכה ח"ב סי' מב. הובא במ"א ס"ק א. יש נוהלין ענין ת"ת.
מו עי' (אבות פ"ו) בפרק שנו חכמים מ"ג.
מז הרב רבינו יונה פ"ק דברכות בד"ה כל הקובע מקום לתורתו. רמ"א ס"א.
מח עי' משנה י"ד פ"ה דאבות. וראה גם לעיל סי' צ ס"ב.
מט בכת"י: "במה".
נ מ"א ס"ק ב.
א בכת"י אין כותרת זו, כי סימן זה הוא גם כן תחת הלכות בית הכנסת.
ב בכת"י: "כ"ב סעיפים".
ג לכללות ס"א וס"ב ראה "הלכות ת"ת משו"ע אדה"ז עם הערות וצינונים" (קה"ת תשנ"ח).
ד רמז תתעה. הובא גם בהל' ת"ת פ"ג ס"ה. ושל"ה מס' שבועות (ענינים מת"ת בתחלתו).
ה בכת"י: "קביעות".
ו לעיל סי' קנה ס"א.
ז מ"א סוף סי' זה, מפרש"י בשבת דף לא, א ד"ה קבעת.
ח ראה גם הל' ת"ת פ"ג ס"ה. לקמן סט"ו.
ט וראה שם צמ, א. הובא בהל' ת"ת פ"ג ה"ו. תניא פ"א.
י שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת

הלכות משא ומתן קנו

שז

ב וכשעושה מלאכה או נושא ונותן לא תהיה כוונתו אלא כדי^ל למצוא צרכי הגוף כדי שיוכל לעבוד לבוראו^כ כמ"ש בכל דרכיך דעהו וגו' (משלי ס"ג ו') (ועיין מזה באדר"ן פי"ז^כ ובח' פרקים להרמב"ם פ"ה).

וחייב כל אדם ללמוד לבנו מלאכה^כ או לעסוק בסחורה^כ ואם אינו עושה כן כאלו מלמדו לסטות שסופו ללסטם את הבריות בשביל פרנסתו^כ.

וזהר לישא וליתן באמונה^ג שלא יחליף את דבורו שנאמר^ה והין צדק יהיה לך שיהיה הן שלך צדק ולאן שלך צדק^ב כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דבריך והצדק אותם^ג (ועיין בהרמב"ם פ"ה מה' דיעות הי"ג^ג ופ"ז מה' מכירה ה"ח ובפ"י המשניות סוף שביעית ובשל"ה במסכת חולין שלו דף קי"ד ע"א^ה גבי ענין מו"מ באמונה) וכל המחליף את דבורו כאילו עובר [עבודה זרה^ל].

ואפילו מחשבה שנגמרה בלבו^ח טוב לקיימה כל מי שיש בידו יראת שמים שנאמר ודובר אמת בלבבו (תהלים ס"ט).

כמה דברים אמורים בדבר שבינו לחבירו אבל^ט דברי עצמו מצרכיו^ט אם אין בהן סמך מצוה^{מא} א"צ לקיימן^ב.

ואפילו מפני השלום לא יבטיח שקר לחבירו^{מג} ולא אמרו מותר לשנות מפני השלום אלא בסיפור דברים שכבר עברו (ומכל מקום צ"ע קצת כיון שהשלום גדול מכל המצות כמ"ש במ"ר פ' חוקת^מ ע"פ^{מה} בקש שלום ורדפהו ובגמ'^{מו} התיר לשנות דבורו מפני השלום והרי"ף פ' אלו מציאות^מ כתב דלאו היתר הוא אלא מצוה א"כ מנלן דלשנות בלהבא אסור שמא יש להתיר ע"ד בכל דרכיך דעהו^{מח} פ"ט דברכות דף ס"ג ע"א וע"י במד"ר פ' בראשית פ"א וע"י באליה רבא^{מט} מזה ובפמ"ג^נ) ולא בדבר שלהבא.

וזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה^{נא} שבכל מקום שהזכרת השם מצויה מיתה או עניות

לו כ"ה בכת"י. ואילו בדפוס: עכו"ם.
לז סנהדרין פרק חלק דף צב ע"א.
לח סוף פ"ה דבי"ב דף פח ע"א וע"י שם בהגהות אשר"י ס"י כא. וי"ה בהל' מכירה ומתנה ה"א.
לט בדפוס: אבל (אם), אך בכת"י אין תיבת "אם", ועפ"י תוקן בפנים.
מ בכת"י: "וצרכיו".
מא שאז אפילו רק גמר בלבו צריך לקיים. ע"י ביו"ד סוף ס"י רנח ובמ"א או"ח ס"י תקס"ב סוף ס"ק יא. וי"ה בהל' מכירה ומתנה ה"א (ושם: סרך מצוה). וראה גם שם ס"ד וש"נ. קו"א שם ס"ק א.
מב אפילו מוצא שפתיו (הל' מכירה ומתנה ס"א).
מג מ"א ס"ק א, בשם ס' חסידים ס"י תכנ.
מד פ"מ, כו. וראה גם ויק"ר פ"מ, ט.
מה תהלים לד, טו.
מו יבמות סה, ב.
מז בסוגיא (כג, ב) תלת מילי עבדי רבנן דמשנו במיליהו.
מח והוא יישר ארחותיך אמר רבא אפילו לדבר עבירה (בכל דרכיך אפילו לעבור עבירה דעהו, תן לב אם צורך מצוה הוא – רש"י).
מט ס"ק ב.
נ אשל אברהם ס"ק ב ד"ה וי"מ דמותר לשנות.
נא מור ושור"ע.

כד בכת"י ליתא תיבת "כדי".
כה הרמב"ם פ"ג מהל' דיעות הל' ב"ג. מור ושור"ע ס"י רלא. וראה תניא אגה"ק ס"י ט.
כו הלכה זו: וכל מעשך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר בכל דרכיך דעהו גו', וראה לקו"ש ח"ג ע' 907.
כז ח"כ ע' 552. חכ"ה ע' 135. חל"א ע' 20.
כח פ"ק דקידושין דף כט ע"א ודף ל ע"ב. וראה גם לקמן ס"י שו"ג. וראה המצויין בהעו"צ 48/א.
כח ריא"ז בשלטי גבורים שם. וראה רש"י שם ל, ב ד"ה עיסקא. העו"צ 11/א.
כט ע"י רש"י שם כמ, א ד"ה כאילו.
ל מור ושור"ע.
לא קדושים ימ, לו.
לב בי"ח פרק הזהב דף מט ע"א. מור ושור"ע חו"מ ס"י רד ס"ד. סמ"ע שם ס"ק יב. וע"י הל' מכירה ומתנה ס"א"ב שלומד זאת מפסוק שארית ישראל וגו', ולא הוי מן התורה, ופסוק שלפנינו מפרש כאב"י שם. וראה יגד"ת (ג').
לג חוב' סח ע' לו.
לד בכת"י התיבות "ולאו שלך צדק" אינן.
לז רש"י שם ד"ה אלא. בכת"י כל הקמע הזה (מכלומר עד אותם) אינו.
לז אינו מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה כדי שיעמוד בדבורו ולא ישנהו.
לה דפוס אמשטרדם תנ"ח, ומפרש שהוא מן התורה.

הלכות משא ומתן קנו שצא

מצויה^{נב} (ופשוט לחלק בין דין זה ובין שאלת שלום חבריו בשם שהתירו חכמים במשנה פ"ט דברכות^{נג}).

ויהיה מלשבע אפילו באמת^{נד} שאלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולם נחרבו לפי שהיו נשבעים שבועות אע"פ שהיו מקיימים אותם^{נה}.

[ויהיה^{נו} מלהשתתף עם הנכרי שמא יתחייב לו הנכרי שבועה וישבע בעבודה זרה שלו ונמצא עובר משום לא ישמע על פיה^{נז}].

ועכשיו נהגו להקל בזה, לפי שהנכרים שלנו שבימינו אינם נשבעים בעבודה זרה שאף שמזכירים שם עבודה זרה, מכל מקום כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפים שם שמים ודבר אחר ולא מצינו שיש בזה משום ולפני עיור לא תתן מכשול^{נח} שכן נח אינו מוזהר על השיתוף^{נט}.

ולשאת ולתת עמהם בלי שותפות – מותר בכל מקום ובכל זמן, שלא ביום אידם^ס:

ג. מצות עשה מן התורה לילך בדרכי ה' ^{סא} שנאמר והלכת בדרכיו (בפ' תבא כח ט) וכך למדו בפירוש מצוה זו^{סב} מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון ועושה מתנת חנם^{סג} מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הוא נקרא אפס אף אתה היה אפס^{סד} וכן שאר כל המדות שיש באדם צריך להדמות עצמו בהם לבורא^{סה} ולמאוס ברע שבהם ולבחור בטוב^{סו}.

וכיצד ירגיל אדם עצמו במדות טובות עד שיקבעו בו^{סז} יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי המדות האלו ויחזור בהם תמיד עד שתהיה עשייתן קלה בעיניו ויקבעו המדות בנפשו כגון אם היה כילי יפור^{סח} ויתן ממון הרבה לעניים ויגמול חסד גם לעשירים^{סט} ויחזור ויתן עד שתקבע בנפשו מדת רוב חסד^ע שגשתבה בה הקב"ה.

ואחר שתקבע בנפשו מדה זו (בערכין פרק המקדיש שדהו דף כ"ח ע"א במשנה וגמרא שם ובכתובות פרק נערה דף נ' ע"א ועיין בפרש"י פ"ב דביצה דף ט"ז ע"א^{עא} ובפרק ו' דחולין דף פ"ד ע"א^{עב}) לא יפזר יותר מראי שזו אינה דרך טובה^{עג} ותקנת חכמים שלא יבזע^{עד} יותר

סג בכת"י ליתא "ועושה מתנות חנם".
סד ע"י במשנה רפ"ד דאבות. ובאבות דרבי נתן פכ"ג ה"א. ובמסכת שבת פרק במה מדליקין דף לא, א. ובראשית חכמה שער הענוה פ"א.
סה ע"י ילקוט שם. רמב"ם שם.
סו ראה לקו"ש חל"ד ע' 157.
סז הרמב"ם שם ה"ז. ובשמונה פרקים פ"ד.
סח רמב"ם הל' ערכין וחרמין פ"ח ה"ב. וראה גם לעיל ס' קנה ס"א.
סט סוף פ"ד דסוכה דף מט ע"ב. וע"י בפרק איזהו נשך דף עא א.
ע תשא לר, ו. בכת"י: "רב חסד".
עא ד"ה כל מוונותיו של אדם: ויש לו ליהדר מלעשות "ציאה מרובה, שלא יוסיפו לו שכר למוננות אלא מה שפסקו לו. וראה גם הל' ת"ת פ"א ה"ו.
עב למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בהומנה הזאת (כלומר לא יאכל בשר תדיר שלא יעני).
עג רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ד. פ"ה ה"ב. הל' ערכין וחרמין פ"ח ה"ג. רמ"א יו"ד ס' רמט ס"א.
עד בכת"י: "לבוז".

נב פ"ק דנדרים דף ז ע"ב. וע"י ברמב"ם פ"ו מהל' ת"ת הל' י"ד. ובשו"ע יו"ד ס' שלד סעיף מג. ושם סעיף לו.
נג נד, א. וראה גם לקמן ס' קפת ס"ב. רטו ס"ג. וע"י סדר ברה"ג פ"ג ה"ד.
נד ראה גם הל' הלואה סכ"ח.
נה תנחומא ומד"ד ריש מטות (כב, א). תור ושו"ע.
נו כל הקמע הוה נוסף מכת"י. ובדפוס נשמט כנראה מפני הצנזור.
נז שמות כב, יג. סנהדרין סג, ב. תור ושו"ע.
נח ויקרא יט, ד.
נט תוס' שם ד"ה אסור. רא"ש שם פ"ז ס' ג. ר"ן ע"ז (ז, א) ד"ה גרסינן. ורמ"א.
ס הנה"מ הל' ע"ז פ"ה אות ב. רמ"א.
ולענין יום אידם ראה שו"ע יו"ד ס' קמח ס"א. וראה שם ס"ב.
סא רמב"ם בסי' המצות מצוה ח. ובפ"א מהל' דעות ה"ה. מהגמ' ספ"ק דסוטה דף יד ע"א.
סב ספרי עקב פיסקא מט. הובא בילקוט ס"פ עקב רמז תתנע. רמב"ם שם ה"ו. וראה גם שבת קלג, ב.

הלכות משא ומתן קנו

שצב

מחומשה אלא ינהג בדרך המיצוע^{טו} ה[א]ט^{טז} דרך הטובה והישרה.

חזין משפלות הרוח^{טז} שמאד מאד הוי שפל רוח^{טז} כי תועבת ה' כל גבה לב (משלי סי' טז ה') לכן יתרחק מזה עד קצה האחרון^{טז} וכל המגביה לבבו כאלו כפר בעיקר^{טז} שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' וגו' (בפ' עקב ח' י"ד) וכל מי שיש בידו^{טז} גסות הרוח הוא כאשרה^{טז} ואין עפרו נגער בתחיית המתים^{טז}.

וכן הכעס מדה רעה מאוד^{טז} ומגסות הרוח היא באה^{טז} לכן יתרחק מזה^{טז} גם כן עד קצה אחרון ואפילו אם צריך לכעוס על העם להפרישם מדבר עבירה ולהחזירם למוטב יראה עצמו [בפניהם^{טז}] כאלו הוא כועס^{טז} ותהיה דעתו מיושבת עליו כינו לבין עצמו ואמרו חכמים^{טז} כל הכועס כאלו עובר [עבודה זרה^{טז}] ונשמתו מסתלקת ממנו^{טז} שנאמר טורף נפשו באפו (באיוב סי' י"ח ד) לפיכך ציוו להתרחק מן הכעס^{טז} עד שינהיג עצמו שלא ירגיש כלל לדברי המכעיסים^{טז}.

וזו דרך צדיקים עלובים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים^{טז} ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (בס' שופטים סוף סי' ה').

ואם הוא תלמיד חכם וחירפו וביזהו אחד מהעם הוא לא ישיב על חרפתו^{טז} ומכל מקום יהיה לו עונש על בזיון התורה^{טז} ואם יבא אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט ישתוק ולא ימחה בידו^{טז} ועל זה אמרו^{טז} כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר^{טז} כנחש אינו תלמיד חכם הואיל ואין תורתו חשובה בעיניו ואינו מקפיד על בזיונה ומכל מקום אם מפייסים אותו צריך להתפייס מיד^{טז} שבפיוס זה כבר נתקן כבוד התורה ועל זה אמרו כל המעביר על מדותיו ומוחל למי שמפייסו מעבירין לו על כל פשעיו.

וכל זה בצער הגוף^{טז} אבל בדבר שבממון אף תלמיד חכם אסור ליטור בלבו ואין צריך לומר לנקום.

והנזקם מחבירו או הנוטר עובר בלא תעשה^{טז} שנאמר לא תקום ולא טמור את בני עמך

שמירת גו'נ סי'ד. תניא אנה"ק שם (קמא, א). לקו"ש חכ"ו ע' 57 תע' 64. ליקוט פירושיו וכו' לאנה"ת ע' קנא בהערה. שלחן המלך ח"ג ע' ער.
צ בשבת פרק האורג דף קה ע"ב. רמב"ם שם.
צא כ"ה בכת". ובדפוס: עכו"ם.
צב זהר ח"ב פ"י תצוה דף קפב. ועי' בשל"ה שער האותיות אות הרי"ש רצון.
צג בכת": "כל כך".
צד רמב"ם שם.
צה פ"ט דשבת דף פח ע"ב.
צו פ"ב דיומא דף כג ע"א.
צז ראה גם תניא אנה"ק סי' כה. בכת"י במקום הקמץ הזה (ומכל מקום .. התורה) מובא: "מכל מקום יטור לו איבה בלבו על בזיון התורה".
צח רש"י שם ד"ה דנקיט.
צט גמרא שם דף כב סע"ב. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ז ה"ג.
ק בכת": "שאינו נוטר".
קא גמרא שם דף כג ע"א. וראה גם לקמן סי' תרו ס"ד.
קב גמרא שם. עי' הל' עובדי דרכים וצער בע"ח סי'.
קג רמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ד.

עה עי' אנה"ת ספ"ג. אנה"ק סי' י. לקו"ש חכ"ו ע' 217 ואילך.
עו בכת": "הממוצע".
עז כ"ה בכת".
עח עי' לעיל סי' קנה סוף ש"א וש"ג.
עט אבות פ"ד מ"ד.
פ ראה לקו"ש ח"ט ע' 7 הערה 35. חכ"ב ע' 162. אנה"ק ח"א ע' רעה וע' שב. בכת": "אחרון".
פא פ"ק דטוטה דף ע"ב.
פב בכת": "כו".
פג בכת": "ראוי לגרעו כאשרה". וכ"ה בסוטה ה, א. וראה רש"י שם ד"ה כאשרה.
פד סוטה ה, א. ועי' פ"ה דברכות דף לב ע"א. ובילקוט פ' עקב רמז תתסה. ובפ"י האזינו רמז תתקמה. מספרי האזינו פסקא שיה.
פה רמב"ם פ"ב מהל' דעות ה"ג.
פו ראשית חכמה שער הענווה פ"ב. וראה אנה"ק סכ"ח (קלה, ב). תניא פ"א.
פז בכת": "ממנה".
פח כ"ה בכת". וכ"ה ברמב"ם שם.
פט רמב"ם שם. וראה לקמן הל' ת"ת פ"ד ה"ט. חו"מ הל'

הלכות משא ומתן קנו שצג

(כפ' קדושים תהייר) איזהו נקימה אמר לו השאילני קרדומך ולא השאילו ולמחר בא חבירו אצלו ואמר לו השאילני מגלך ואמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואם אמר לו הריני משאילך ואיני כמותך זו היא נטירה אלא ימחה הדבר מלבו ולא יזכרנוקה ולא יעלה על לב לעולם קו וצריך כל האדם קו ליהרר בזה:

ד (רמב"ם בסה"מ בעשין סימן ו' וגם הרמב"ן בהשגות שם סי' ז' מודה לזה וכ"ש שהמגלת אסתר שם סק"ב כתב שאין הגירסא כמ"ש הרמב"ן וכ"ה בפ"ק דתמורה דף ג' סע"ב כדבריו וכן פירש"י שם קכ. סמ"ג עשין סי' ח') מצות עשה לידבק בידעני ה' קט ותורתו קי שנאמר ובו תדבק (בפרשת עקב יו"ד כ') ונכפל קיא הציווי קיב במקום אחר שנאמר ולדבקה בו (ס"פ נציבים) ואמרו רז"ל קיג וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים קיד בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ובתלמידיהם כדי ללמוד מעשיהם קטו וכן ציוו חכמים קסט ואמרו היו מתאבק בעפר רגליהם והיו שותה בצמא את דבריהם.

לפיכך צריך כל אדם להשתדל לישא בת תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם קיז ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להם בכל מיני חיבור קיח שנאמר ולדבקה בו וכל הנהגה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה קיט כאילו נהנה מזיו השכינה קכ.

ועוד קכא דרשו בספרי שם קכב ולדבקה בו למד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם (ועיין באדר"ן פכ"ט קכג ועיין בגמ' פ' בתרא דיומא דף ע"ה ע"א ע"פ והמן כורע גד הוא והוא מהמכילתא קכד):

ה מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד כגופו [מישראל קכה] קכו שנאמר קכז ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לחוס על כבודו ועל ממונו כמו שחם על כבוד וממונו שלו קכח והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא קכט.

[ואינו קל נקרא רעך קלא לענין אהבה בלב אלא כשהוא רעך בתורה ומצות קלב אבל אדם

בס' המצות סי' ז. וראה גם הל' ת"ת פ"ב ה"ב וה"ט.
קכג ה"ז: כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חמא. וראה גם לקו"ת צו ה, ד.
קכד בשלח פרשת ויסע פ"ו ב. וראה גם ספרי האוינו פיסקא שיו. שבת פז, א. חגיגה יד, א. וראה גם לקמן סי' רצ ס"ג.
קכה כ"ה בכת"י. וכ"ה ברמב"ם. וכנראה נשמט מפני הצנזור.
קכו רמב"ם בס' המצות מ"ע סי' רז. פ"ו מהל' דעות ה"ג. ספר החנוך פ' קדושים סי' רמג. גמרא שבת פרק במה מדליקין דף לא ע"א. מדרש רבה פ' בראשית ס"ט כד. וראה גם תניא פל"ב. לקו"ש ח"י ע' 217.
קכז קדושים יט, יח.
קכח פ"ב דאבות משנה י' וי"ב. ופ"ד משנה יב. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 161. וראה שלחן המלך ח"א ע' קמב.
קכט רמב"ם שם. ירושלמי פ"ב דחגיגה ה"א. מד"ר ר"פ בראשית (פ"א, ה).
קל כל הקטע הזה נוסף מהכת"י. ובדפוס נשמט כנראה מפני הצנזור.
קלא הגה"מ שם אות א. הובא כמ"א סק"ב בתחילתו.
קלב הגה"מ שם. מ"א שם. וראה גם רמב"ם הל' אבל ריש פ"ד: "ואהבת לרעך כמוך .. לאחך בתורה ובמצוות". אבל בהל' דעות שם לא הוכר תנאי זה כלל.

קד יט, יח.
קה בכת"י: "ויזכרנו". וכ"ה ברמב"ם שם ה"ח. וראה הר המלך ח"ג ע' רח.
קו בכת"י מציין: רמב"ם שם.
קי בכת"י: "כל אדם".
קח שגורם כהרמב"ם, אלא שמפרש דמיירי ברשות. ועי' לב שמת שם ד"ה עין.
קט רמב"ם סוף הל' דעות פ"ו ה"ב. ובמנין המצות שבתחלתו שם. וראה גם תניא פ"ב.
קי כ"ה בכת"י. ובדפוס: ובתורתו (ואין לה כ"כ הבנה).
קיא בכת"י לא מופיע כל הקטע מתיבת ונכפל עד רז"ל.
קיב רמב"ם שם. ס' המצות עשין ו.
קיג פרק בתרא דכתובות דף קיא ע"ב.
קיד ספרי עקב פיסקא מט.
קטו בכת"י: "מעשיהם". וכ"ה ברמב"ם.
קטז משנה פ"ק דאבות מ"ד.
קז גמרא כתובות שם.
קיח רמב"ם פ"ו מהל' דעות ה"ב.
קיט בכת"י: "בה".
קכ ברכות דף סד, א.
קכא בכת"י לא מופיע כל הקטע הזה.
קכב עקב פיסקא מט. סי' החנוך פ' עקב סי' תלד. הרמב"ן

הלכות משא ומתן קנו

שצד

רשע שאינו מקבל תוכחה קלג מצוה לשנאתו קלד שנאמר קלה יראת ה' שנאות רע קלו.

(אבל מצווין להחיותו ומוזהרין על ממונו כמו ממון שאר ישראל הכשרים קלז שנאמר קלח כי תראה חמור שונאך וגו' קלט אלא אם כן עבר עבירה להכעיס קמ או שהוא מומר לכל התורה קמא שדינו כנכרי קמב).

ואהבת הגר שכא ונכנס קמג מארץ מרחק קמד תחת כנפי השכינה הוא ב' מצות עשה אחד מפני שהוא בכלל רעך ואחד מפני שהוא גר והתורה אמרה קמה ואהבתם את הגר קמו: [ו] כל קמז השונא בלבו אחד מישראל קמח הכשרים קמט עובר בלא תעשה שנאמר קנ [א] תשנא את אחיך בלבבך].

כשיחטא קנא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק קנב אלא מצוה עליו להודיעו ולומר [לו קנג] למה עשית לי כך וכך שנאמר קנד הוכח תוכיח את עמיתך ואם רוצה למחול לו ולא להוכיחו הרי זה מדת חסידות ולא הקפידה התורה קנה אלא על המשטמה קנו:

ו הרואה את חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה עליו להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על נפשו במעשיו הרעים קנט שנאמר קנז הוכח תוכיח את עמיתך ואם לא קיבל ממנו יחזור ויוכיחנו קנס שנאמר הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים קס עד שיכנו החוטא קסא או יקללנו קסב.

ואינו מחויב להוכיח אלא עמיתו שהוא חברו שהוא גם בו אבל איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו אינו צריך להוכיחו קסג כיון שבודאי לא ישמע לו קסד אבל חברו אפילו

קלג כדלקמן ס"ו שתחילה צריך להוכיחו.

קלד וכ"כ בתניא פרק לב (אך שם ציין לספר חרדים). אלא שבהמשך שם כותב שמצוה לאהבם גם כן מצד

הטוב הגנוז בהם.

קלה משלי ח, יג.

קלו הנה"מ שם (מגמרא פסחים ק"ג, ב).

קלז וראה שו"ע ח"מ הל' נזקי גו' ג"כ ס"ח.

קלח שמות כג, ה.

קלט ראה גם שו"ע ר' שם הל' עוברי דרכים ס"י.

קמ ראה גם לעיל ס' לט ס"א. לקמן יו"ד הל' שחיטה ס' ב קו"א סק"ה. וראה שו"ע ח"מ הל' מציאה ס"ט

בפוגרים ובהל' נזקי גו' ג"כ ס"י (שכן הדין אפילו העושה כן אפילו פעם אחת).

קמא אפילו לתיאבון (לעיל ס' לט שם).

קמב וראה גם תניא סוף פרק לב.

קמג רמב"ם הל' דעות שם ה"ד. תורת כהנים פ' קדושים ג, יח.

קמד הלשון מארץ מרחק אינו ברמב"ם ותו"כ (והוא ע"פ הלשון בישעיה יג, ה. ועוד). ומקורו ע"פ רש"י שמות כב, כ. וראה גם תשובת הרמב"ם לעובדיה הגר (מהדורת בלאו) ס' תמח: אדם שהניח אביו ומולדתו ומלכות עמו.

קמה דברים י, יט.

קמו רמב"ם שם. תו"כ שם.

קמז כל הקמע הזה הוא מהכח"י, וכנראה נשמט בדפוס מפני הצנור.

קמח רמב"ם שם. ותורת כהנים פ' קדושים ב, ה.

קמט ועיין לעיל בהגה"מ שם רפ"ו ובסי' החנוך סוס"י רלח. ועיין בשו"ע ח"מ ס' ערב ס"א. וראה גם

שו"ע ח"מ הל' עוברי דרכים ס"י.

קנ ויקרא יט, יז.

קנא בכת"י: "וכשיחטא".

קנב ערכין טז, ב. רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"ו.

קנג כ"ה בכת"י. וכ"ה ברמב"ם.

קנד קדושים יט, יז.

קנה בכת"י: "תורה". וכ"ה ברמב"ם.

קנו רמב"ם שם ה"ט. ועיין עוד בהרמב"ם פ"ו מהל' דעות ה"ה.

קנז רמב"ם פ"ו מהל' דעות ה"ז. סמ"ג עשין יא.

קנח קדושים יט, יז.

קנט גמרא פ"ה דשבת דף נד סע"ב ודף נה ע"א. רפ"ו דשבועות דף לט סע"א. הביאו בהגהות מיימוניות שם אות ג.

קס גמרא ס"פ יש בערכין דף טז ע"ב. תורת כהנים קדושים פ"ד ה"ח. הובא בסי' החנוך פ"י קדושים ס' רלט. וראה רמב"ם ס' המצות מ"ע רה. ועי' גמ' פ' אלו

מציאות דף לא סוף ע"א. ובשיטה מקובצת שם. קסא רמב"ם שם ה"ז, מהש"ס דערכין שם, כרב. הגהות

מיימוניות אות ה. והתנחומא תורע"ט המובא בהג"מ שם.

קסב נמוקי יוסף יבמות סה, ב כשמואל בערכין שם. רמ"א ס' תרח סוף ס"ב. ועי' פ"ח שם ס"ק ב. ולקמן ס' תרח ס' ה"ו פסק עד נויפה כ"י יוחנן בערכין שם (כמ"א שם

ס"ק ג). וראה העו"ב תשכ"ט ע' 54. תשל ע' 57. 61. תשל ע' 64. תשרמ ע' 80. תשמח ע' 81. תשמו ע' 99. 101. תשמח ע' 75. תשמט ע' 53. תשנב ע' 50.

קסג מ"א ס' ת"ח ס"ק ג בשם ס' חסידים ס' תיג. ולקמן ס' תרח ס"ה לא חילק בזה.

קסד ע"י תוס' ס"פ חזקת הבתים דף ס סע"ב ד"ה מוטב. ובפרק במה בהמה דף נה ע"א ד"ה ואע"ג. ע"ז ד,

א ד"ה שהיה.

הלכות משא ומתן קנו שצה

אם יודע שלא ישמע לו חייב להוכיחו^{סה} אלא אם כן הוא חוטא בשוגג שאז אנו אומרים מוטב שיהיה שוגג ואל יהיה מזיד^{קסו}.

ורבים אפילו הם מזידין אין להוכיחם יותר מפעם אחת אם ידוע לו שדבריו אינם נשמעים^{קסז} ועל זה אמרו^{קסח} כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע ואם הם שוגגים אין להוכיחם כלל שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים^{קסט}.

במה דברים אמורים ביחיד המוכיח אבל על הבית דין מוטל להוכיחם ולגזור בהם^{קע} שלא יהיו נתפשים באותו עון^{קעא} ואפילו הוא דבר שאיסורו אינו אלא מספק^{קעב} ואפילו אם רבים הם השוגגים ואין להם^{קעג} להשמט ולומר מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידים.

אלא אם כן הוא איסור שאינו מפורש בתורה^{קעד} ופרצו בו רבים מפני חסרון אמונתם באיסור שאז קשה מאוד למחות בידם^{קעה} שאי אפשר לבית דין להעמיד שוטרים בבית כל אחד^{קעו} ועל זה אמרו^{קעז} הנח להם לישראל מקצוף עליהם ומגער בהם^{קעח} מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידים:

ח כל המוכיח את חברו בין בדברים שבינו לבינו בין בדברים שבינו לבין המקום צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו^{קעט} ואם דיבר אתו קשות והכלימו עובר בלא תעשה^{קפ} שנאמר^{קפא} ולא תשא עליו חטא כך אמרו חכמים^{קפב} יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא (ואע"פ שרש"י שם^{קפג} פירש דהיינו כשיוכיחנו ברבים להלכין פניו הנה הסמ"ג והרמב"ם פירשו שלא יוכיחנו בדברים קשים עד שפניו נשתנות והיינו אפילו בינו לבינו) מכאן שאסור לאדם להכלים את חברו אפילו בינו לבינו ואין צריך לומר ברבים^{קפד} לפיכך לא יקראנו בשם שהוא בוש ממנו ולא מספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו^{קפה} וכל המלכין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא^{קפז}.

במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחברו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו צריך

קעד הרא"ש פ"ד דביצה. אות ב בשם העיטור הל' יו"ט סי"ג. ר"ן ביצה שם. רמ"א סי' תרח ס"ב. ולקמן סי' תרח ס"ד לא חילק בזה בין יחיד לב"ד. וראה גם סדר הכנסת שבת.
קעה של"ה בתקדמה. ראה מרדכי ביצה סי' תרפ"ט. תשו' ריב"ש סי' עה.
קעו רמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ז.
קעז ביצה ז, א.
קעח ע"פ ישעי' נד, ט.
קעט רמב"ם פ"ו מהל' דעות ה"ז. וראה גם הל' אונאה ה"ל. ומציין שם לרעיא מהימנא ח"ג קדושים פה, ב.
קפ רמב"ם שם ה"ח. ובס' המצות לאוין סי' שג. סמ"ג לאוין ו.
קפא קדושים יט, ז.
קפב תורת כהנים קדושים פ"ד ה"ח. פ"ג דערכין דף טז, ב.
קפג ד"ה ופניו.
קפד רמב"ם שם.
קפה בהזהב דף נח טע"ב ודף נט טע"ב.
קפו שם. ובמשנה פ"ג דאבות מ"א.

קסה מ"א כאן סי' קנו בשם הגהות מיימוניות ס"ק ד, בשם היראים סי' קצה וסי' רכנ. וסי' תרח ריש ס"ק ג, בשם סמ"ק סי' קיב.
קסו פ"ד דביצה דף ז ע"א. ועי' ר"ן שם. ומרדכי שם סי' תרפ"ט. יבמות ס"פ החולץ דף מט ע"ב.
קסז נמוקי יוסף ס"פ הבא על יבמתו. רמ"א סי' תרח ס"ב. ולקמן סי' תרח ס"ה אינו מחלק בין יחיד לרבים כ"א בין מוכיחו ביחיד למוכיחו ברבים (במשמעות הרמ"א שם).
קסח יבמות ס"פ הבא על יבמתו דף סה ע"ב.
קסט פ"ד דביצה שם. וראה גם לקמן סי' רעו ס"ח וסי"ז. סי' שג סכ"ג. סי' שלח ס"ו. סי' שלט ס"ב. סי' שסה ס"ח. סי' תרח ס"ד. סדר הכנסת שבת.
קע בכת"י במקום הקטע (אבל .. במ) מובא: "אבל הבית דין שיש בידם למחות צריכים למחות".
קעא שבת פרק במה בהמה דף נד טע"ב. רש"י שם ד"ה בכל.
קעב מ"א שם ס"ק ב בשם ים של שלמה פ"ד דביצה סי' ב. וראה סדר הכנסת שבת, שמביא ב' שיטות בזה, ומסיים: וכן עיקר להחמיר בשל תורה [אפילו בספקין].
קעג עד כאן נמצא בכתב היר.

הלכות משא ומתן קנו

שצו

להוכיחו ברכים עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל¹⁹⁸. וכל זה בעבירה שבסתר אבל אם עבר עבירה בגלוי יוכיחנו מיד שלא יתחלל שם שמים¹⁹⁹.

ותלמיד שראה את רבו עובר עבירה יאמר לו למדתני רבינו כך וכך²⁰⁰ להזכירו אולי שוגג הוא ואם אינו שומע לו לא יוכיחנו עוד²⁰¹ מה שאין כן בחבירו כמו שנתבאר²⁰²:

חייב אדם לזהר ביתומים ואלמנות אפילו הם עשירים גדולים וכל המקניטין או הכעיסין או הכאיב לבם או רדה בהן או איכר ממונן הרי זה עובר בלא תעשה²⁰³ שנאמר²⁰⁴ כל אלמנה ויתום לא תענון וכל שכן המכה אותן או המקללן.

במה דברים אמורים בזמן שעינה אותן לצורך עצמו אבל אם עינה אותן רבן כדי ללמדן תורה או אומנות או להוליכן בדרך ישרה הרי זה מותר²⁰⁵ ואעפ"כ לא ינהג בהן מנהג כל אדם אלא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים גדולים אחד יתום מאב ואחד יתום מאם²⁰⁶.

ועד אימת נקראים יתומים לענין זה עד שלא יהיו צריכין לאדם להסמך עליו ולאמנן ולהטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים:

י המרגל בחבירו עובר בלא תעשה²⁰⁷ שנאמר לא תלך רכיל בעמך (קדושים יט טז) איזהו רכיל²⁰⁸ זה שמוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת ואינן דברים של גנאי כלל וגם אותו פלוני לא מכחישם כלל²⁰⁹ הרי זה מחריב את העולם שמוזה יוכל לבא לפעמים לידי שפיכת דמים כמו שאמרו במעשה דואג עם אחימלך²¹⁰ (ולשון הכ"מ כך הוא שרכיל היינו האומר פלוני ופלוני אמר עליך כך וכך או עשה לך כך וכך כו' וז"ל הסמ"ג שם איזהו רכיל המגלה לחבירו דברים שדיבר ממנו אדם בסתר והביא ראיה מהמשנה פרק ג' דסנהדרין והגמרא שם דף ל"א א' וכן משמע בערוך סוף ערך לשון וז"ל לא תלך רכיל תרגום ירושלמי לישנא תליתאי ועיינן פ"ג דעירובין דף ט"ו ע"ב בגמרא ופירש"י ד"ה לישנא תליתאי והתוספות שם פירשו בענין אחר ובהראב"ד בהלכות דיעות רפ"ז משמע כפרש"י וכן משמע במד"ר ר"פ אמורא) והמקבלו נענש יותר מן האומר אלא א"כ הוא רואה דברים הניכרים²¹¹.

ובכלל לאו זה הוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו²¹² אע"פ שאמר אמת ואפילו אמר היכן מצוי אור תדיר אם לא בבית פלוני שמצוי אצלו בשר ודגים הרי זה לשון הרע²¹³

קפז רמב"ם וסמ"ג שם. וראה גם לקמן סי' תרח ס"ה. הל' אונאה ס"ל.

קפח סמ"ק סי' קיב. רש"ל. מ"א סי' תרח ס"ק ב. וראה גם לקמן שם ס"ה.

קפט רמב"ם הל' ת"ת פ"ה ה"ט. שו"ע יו"ד סי' רמב סכ"ב.

קצ ב"מ לא, א. יראים סי' קצה. הגהות מיימוניות שם אות ד. מ"א סי' קנו ס"ק ב.

קצא בסעיף ז.

קצב רמב"ם שם הל' י. ובסי' המצות לאוין סי' רנו. והרמב"ן שם. סמ"ג לאוין סי' ח.

קצג משפטים כב, כא.

קצד ראה גם הל' נוקי גו'נ ס"ד.

קצה מדרש הגדול על הפסוק. רמב"ם וסמ"ג שם.

קצו רמב"ם שם רפ"ז. סמ"ג לאוין ט.

קצז רמב"ם שם ה"ב.

קצח כסף משנה שם.

קצט שמואל א כב, ט ואילך.

ר זה לשון הרכיל שהוא שלישית בין אדם לבירו לגלות לו סוד.

רא סי' ב: ולמה קורא שליש שהוא הורג שלשה האומר והמקבלו והנאמר עליו.

רב שבת נו, א. יראים סי' קצב. סמ"ג שם. הגהות מיימוניות שם אות ד.

רג ראה גם הל' אונאה סכ"ח"ט.

רד ערכין דף טו סע"ב. הגהות מיימוניות ס"ק א.

הלכות משא ומתן קנו

שצז

אם הוציאו בדרך לשון הרע שנתכוין לגנות שהוא בזוללי בשר למו אבל האומר שקר על חבירו נקרא מוציא שם רעה^ה ועיין פ"ד דכתובות דף מ"ו ע"א;^ו

יא אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו או לצערו או להפחידו אף על פי שאינן דברים של גנאי על חבירו הרי זה לשון הרע^ה ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע^ה והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר^ט ואם האומר מזהיר שלא לאומרו אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע^י.

במה דברים אמורים כשמספר בפני חבירו או בפני שלשה יש בו משום לשון הרע להאומר כשאומר דבר של קנמור וגנאי או דבר שיכול לגרום לו נזק או צער אבל דבר שיש לומר שאין כוונתו ללשון הרע כגון היכן מצוי אור בבית פלוני שמצוי לו בשר אין בו משום לשון הרע אם אומר כן בפניו וכן אם אמר בפני שלשה^{יא} שהרי זה כאומר בפניו שאי אפשר שלא יגיע הדבר באזניו^{יב}:

יב אבק לשון הרע כיצדי^{יג} מי יאמר לפלוני שיהיה כמו שהוא עתה או שיאמר שתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו.

וכל המספר בטובתו של חבירו^{יד} בפני שונאיו^{טו} או בפני רבים מהעם שיש לחוש שיש בהם אחד משונאיו^{טז} הרי זה אבק לשון הרע שהוא גורם ששונאו יספר בגנותו אבל בפני אוהביו מותר לספר בשבחיו^{יז} ובלבד שלא ירבה יותר מדאי מתוך שמספר ומונה מדותיו אי אפשר שלא יבוא לידי גנות^{יח} וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שמספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדיבר לשון הרע הוא או שזה עשה פלוני.

ועיין עוד מ"ש הגמ"י שם סק"ג בירושלמי^{יט} מותר^כ כו' והוא גם כן בילקוט ח"ב רמז קס"ו ועיין מג"א בשם הגהת סמ"ק^{כא} ועיין מ"ש בהלכות נזקי ממון ס"ז^{כב} ובשו"ע ח"מ סי' תכ"א סוף סעיף י"ג^{כג} דבכהאי גוונא דהתם מיירי בירושלמי:

יג אורח אינו רשאי לשבח את בעל הבית שהוא טוב עין^{כד} שמא ירבו עליו אורחים ויאכלו כל אשר לו ועל זה נאמר מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו (במשלי סימן כז יד) ועיין עוד מפסוק זה באבות דרבי נתן סוף פרק י"א^{כה}:

רטז רמב"ם בפ"י המשנה ס"ט דאבות סד"ה החלק ה' דבכה"ג מיירי בב"ב דף קסד טע"ב.

ריז סמ"ג. הגהות מיימוניות ס"ה. וראה לקו"ש חכ"ע' 161.

ריח רשב"ם בב"ב שם.

ריט פאה פ"א ה"א.

רכ לומר לה"ר על בעלי המחלוקת.

רכא סי' ח אות כד: ודוקא למלך כשר כמו נתן לדוד.

רכב מסור או הרגיל להכות חבריו.

רכג המכה את חבירו.

רכד ערכין פ"ג דף טז ע"א כפי' ה' ברש"י שם ד"ה ושמעין. ראשית חכמה פרק דרך ארץ שער ג. מ"א

ד"ה אורח.

רכה ה"ג, כשמספר שהוא עשיר גורם שלמים יאנסוהו, כפי' הא' ברש"י דלעיל.

רה רמב"ם שם.

רו שגם מוציא שם רע עובר על לא תלך רכיל.

ריז רמב"ם שם הלכה ה.

ריח ערכין שם מו, א. ובפרק חזקת הבתים דף לט טע"א. והביאם הר"ף פרק במה מדליקין (יד, א). הרמב"ם

שם.

ריט רמב"ם שם.

רי סמ"ג שם. הגהות מיימוניות אות ז.

ריא עיי' תוס' בערכין שם ד"ה כל מילתא.

ריב ועיי' תוס' פרק חזקת הבתים דף לט ע"ב ד"ה לית בי' יש לפרשו ג"כ כהתוס' דערכין. וראה הע"כ

תקצויו ע' 37. תרנה ע' 14.

ריג רמב"ם שם ה"ד.

ריז ערכין שם דף טז ע"א.

רטו רמב"ם שם.

הלכות משא ומתן קנו

שצח

יך כל האומר דבר לחבירו הוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור רכנ: מן אסור למנות את ישראל אפילו אינו מתכוין רק להטיל גורל על איזה סכום ומספר ואפילו לדבר מצוה אלא מוציאים אצבעותיהם ומונים האצבעות רכנ: כתיב רכנ יביא במשפט על כל נעלם בסוף קהלת לרבות אפילו ההורג כינה בפני חבירו רכנ: מן השח שיחת חולין רל והוא שיחת הילדות וקלות ראש רל עובר בעשה שנאמר רל ודברת בם בם ולא בדברים אחרים רל ואף אם קבע עתים לתורה לא יעסוק בשאר היום אלא בדברים שיש בהם צורך רל אבל לא בשיחת הילדות וקלות ראש אלא יחזור ללימודו וקביעת העת אינה אלא להחמיר שלא ימשוך כל היום בדרך ארץ כמו שנתבאר לעיל סעיף א':

יז זריזים מקדימים למצות ואין צריך להקדים יותר מעמוד השחר רל: יח כל המחניף בדבר עבירה רל מחמת יראתו מפני בעל עבירה ואינו חושש על יראת הקדוש ברוך הוא עונשו גדול אך אם מתיירא שלא יהרגנו מותר לומר לו יפה עשית אפילו עבר עבירה גדולה ולא אסרו לחנוף אלא שלא במקום סכנה רל ועיין בספר יראים סי' נ"ה רל ובכד הקמח אות ח' ובראשית חכמה שער הקדושה פרק י"ב:

יט אל יעמוד אדם במקום סכנה רל ויאמר שעושין לו גם שמא אין עושין לו גם ואם עושין לו גם מנכין לו מזכויותיו ויש מהחכמים שהיה נמנע לעבור בספינה שיש בה רשעים גמורים שמא נפקד דין עליהם ויתפס עמהם ויש מהחכמים שהיה מחזיר לעבור בספינה שיש בה יהודים ואינם יהודים אמר שהשמן אינו שולט בשתי אומות ועיין מ"א סוף סי' זה:

כ כל מי שהקיז דם ואין לו במה להברות נפשו נתנו לו חכמים עצה שיטול בידו דינר רע וילך אצל החנוני ויטעום יין אם טוב הוא לקנותו ואחר כך כשירצה לקנות לא יקח החנוני את הדינר וילך לו אצל חנוני אחר ויעשה כן עד שיטעום רביעית רל ואף על פי שבחקהו שלנו אין חשש כל כך מכל מקום יש ללמוד מזה לשאר חולירמא:

כא בדברי תורה ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו רמב אבל בדברי העולם אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו (במשלי סימן כ"ורמג):

הג' ובד"ה החלק הה':
רלה פ"ק דפסחים דף ד ע"א. ובפרש"י שם ד"ה נברוק.
מ"א ד"ה זריזין. ועי' לעיל רס"י א.
רלו סוטה מא, ב. מ"א ד"ה סוטה.
רלז תוס' שם ד"ה כל המחניף. וראה גם מגורת המאור כלל ג פ"ב.
רלח ובס' יראים השלם סי' רמח.
רלט פרק במה מדליקין דף לב ע"א. ועי' הל' שמירת גו"נ ח"ו.
רמ שבת קכט, א.
רמא מ"א ד"ה שבת.
רמב פ"ב דשבת דף ל ע"ב. תנא דבי אליהו ס"פ יד.
רמג פסוקים ד"ה.

רכו יומא דף ד ע"ב. סמ"ג לאוין ט. הגהות מיימוניות סוף הל' דעות. מ"א ד"ה פרק קמא.
רכז פ"ב דיומא דף כב ע"ב. רמב"ם פ"ד מהל' תמידין ה"ד. מ"א ד"ה אסור למנות. רש"י בשמואל א סי' טו ד.
רכח קהלת יב, יד.
רכט חגיגה דף ה סע"א.
רל ספ"ק דיומא דף יט ע"ב.
רלא רש"י שם. וראה גם סוכה כה, א ד"ה שיחת חולין.
רלב ואתחנן ו, ג.
רלג ראה גם הל' ת"ת פ"ג ס"ה. לקו"ש ח"ז ע' 268. ח"ח ע' 405 הע' 50. אנ"ק ח"ג ע' תנב.
רלד עיין רמב"ם ספ"ק דאבות בענין הדבור בד"ה החלק